

ח-1

**מדיניות וכלים לשמירה על שטחים פתוחים
כלים בתחום החינוכי-חברתי**

שיתוף הציבור בתכנון

תיק כלי

סביבוחכנון בע"מ
סדן לובנטל בע"מ
לדמן אדריכלים בע"מ

שם הכלי המוצע - שיתוף הציבור בתכנון

רקע ומטרות

שיתוף הציבור בתהליכי תכנון להכנת תוכניות מסוגים שונים ובקנ"מ מגוונים, הוא בעל פוטנציאל לתרום לשמירה על השטחים הפתוחים. כדי להגדיל את המודעות הציבורית לחשיבות השטחים הפתוחים וליצור מחויבות ומעורבות בשמירה על השטחים הפתוחים חשוב לחשוף את ערכיות השטחים הפתוחים בפני הציבור, לקיים דיון פתוח באיומים על שטחים אלו, להאיר את הצורך בקיום משא ומתן עם גורמים המעוניינים ליזום פיתוח שיפגע בשטחים הפתוחים, וליצור מסגרת למעורבות הציבור באחריות לניהול ושימור השטחים הפתוחים.

שיתוף הציבור בתכנון איננו מרכיב מובנה בתהליכי תכנון בישראל. על פי חוק התכנון והבניה, הדרך היחידה בה ניתן לציבור להביע דעתו על תוכניות היא באמצעות התנגדויות בשלב הפקדת התוכנית. אולם יש הסכמה נרחבת כי בחוק התכנון והבניה אין מניעה לשיתוף רחב יותר של הציבור בתהליכי תכנון לאורך כל שלבי הכנת התוכנית. בפועל תהליכי תכנון רבים מתנהלים ללא שהציבור העלול להיות מושפע מהם מודע לעצם הכנת התוכנית ולתכניה או יכול להגיב ולהשפיע על תוצרי התכנון.

לאחרונה ניכרת נטייה הולכת וגוברת במוסדות התכנון להרחיב את שיתוף הציבור ולמסדו במסגרת מהלכי הכנת תוכניות אב ומתאר מסוגים שונים. מאז שנת 2000 כוללים המכרזים של מנהל התכנון דרישה להכללת מרכיב של שיתוף הציבור בהצעות להכנת תוכניות אב ומתאר ברמות שונות. עדיין אי הבהירות בנושא גדולה והדרישות לשיתוף הציבור בתכנון הן כלליות בלבד, אינן כוללות לרוב חובה לשלב בצוות יועץ/ת מתמחים בנושא, ללא הגדרת רמת שיתוף מינימלית נדרשת והיקף השיתוף, ללא גיבוי תקציבי מוגדר למהלך וללא מחויבות להתייחסות לתשומות הציבור. גם במסגרת המכרזים להכנת תוכניות מחוזיות חלקיות למרקמים שמורים ומוטי שימור (הוצאו בשנת 2002 על ידי מינהל התכנון במשרד הפנים בשיתוף רשטג"ל, החברה להגנת הטבע והמשרד לאיכות הסביבה) נכללת דרישה להכנת התוכנית תוך שיתוף הציבור. על בסיס ההכרה בחשיבות הנושא הוזמן ממרכז השל מסמך מנחה להטמעת שיתוף הציבור כמרכיב אינטגרלי בתהליכי הכנת תוכניות למרקמים שמורים ומוטי שימור (יעקובי, רונן, זוסמן, פלד, 2002¹). במכרז האחרון שיצא בקטגוריה זו נעשה ניסיון להגדיר במסמכי המכרז מתכונת מנחה לביצוע התהליך. עדיין, בתוך מערך ניסיונות זה למסד את שיתוף הציבור בתכנון, לא קיים מתווה למסגרת ברורה ומוגדרת לשיתוף הציבור בתכנון.

¹ "שיתוף הציבור/ מעורבות הציבור בהכנת תוכניות מתאר לשטחים מוטי שימור - הצעה לעקרונות מנחים להטמעה במסמכי המכרז", 2002, יעקובי, רונן, זוסמן ופלד (הוכן ע"י מרכז השל עבור רשטג"ל)

במסמך הנוכחי מגדיר כלי זה נוהל תכנוני פנימי לשיתוף הציבור בתכנון, בדרכים ובאמצעים מגוונים, בתוכניות שיש בהן מרכיב של פגיעה בשטחים פתוחים קיימים. שיתוף הציבור ימוסד בדגם של שקיפות והעברת מידע הדדית בין המתכננים לציבור, תוך הבטחת חשיפתו של הציבור למידע תכנוני עדכני, הגדרת מחויבות המתכננים לאיתור וניתוח עמדות הציבור, ומיסוד מחויבות הרשויות להתייחס לתשומות הציבור. מטרת הכלי המוצע היא לתרום להרחבת השמירה על השטחים הפתוחים, להקטנת הכרוסום והפגיעה בהם ולצמצום הפשרת שטחים שאין בהם צורך אמיתי ומוכח.

תיאור הכלי המוצע

1. מבנה כללי

הכלי המוצע מהווה נוהל פנימי, שיחול על כל סוג תוכנית בכל קנה מידה, שיש לה נגיעה לשטחים פתוחים חוץ ישוביים, הכולל מרכיב מובנה של שיתוף הציבור באמצעות יידוע והיוועצות. הנוהל נוגע לתוכניות מקנ"מ של שכונה עירונית/ישוב כפרי ועד תוכניות ארציות שיש בהן מרכיב של פגיעה בשטחים פתוחים. הנוהל מיועד לגופים שונים המקדמים תהליכי תכנון כולל מינהל התכנון, משרד הבינוי והשיכון, ממ"י, קק"ל, רשויות מקומיות וועדות מקומיות לתכנון ובנייה. יש לראות נוהל זה כמגדיר מתכונת מינימום נדרשת לשיתוף הציבור בתכנון. אין באימוצו כדי למנוע ביצוע מהלכי שיתוף ציבור רחבים יותר.

הכלי המוצע במתכונת הנוהלית הנדרשת כולל שני מרכיבים:

- א. שיתוף הציבור בתהליכי תכנון.
- ב. שקיפות בדיוני ועדות התכנון המקומיות.

להלן פירוט המרכיבים.

2. נוהל תכנוני פנימי לשיתוף הציבור בתכנון נהלים:

- א. מערכת ארגונית ותהליך הטמעת הנוהל.
- ב. הטמעת הדרישה לשיתוף הציבור במסמכי המכרז.
- ג. ביצוע מהלך שיתוף הציבור בתהליך התכנון.

א. מערכת ארגונית ותהליך הטמעת הנוהל ואישורו

- הנוהל יפעל מכוח החלטה והנחייה של כל הגופים יוזמי התכנון שיש לו נגיעה לשטחים פתוחים, ביניהם מנהל התכנון במשרד הפנים, אגף תכנון ובינוי ערים במשרד הבינוי והשיכון, אגף תכנון במינהל מקרקעי ישראל, קק"ל ועוד.

- הנוהל הוא הליך פנימי. חובה על מינהל התכנון, משהב"ש וממ"י לפרסם ברבים את דבר קיומו של הנוהל.
- הנוהל יחול על תכניות שיש בהן מרכיב של פגיעה בשטחים פתוחים.
- מומלץ כי מוסדות התכנון - ועדות מקומיות לתכנון ובניה, ועדות מחוזיות, המועצה הארצית לא יאשרו תוכניות שלא נערכו תוך יישום הנוהל.

ב. הטמעת הדרישה לשיתוף הציבור במסמכי המכרז

ב.1 ייזום התוכנית: בשלב ייזום התוכנית וההתארגנות למכרז יקבל הגוף היזם החלטה האם בתוכנית האמורה יהיה מרכיב של פגיעה בשטחים פתוחים והאם הנוהל חל עליה. במידה והנוהל חל על התוכנית, נושא שיתוף הציבור יקבל ביטוי במסמכי המכרז.

ב.2 מסמכי המכרז: המכרז להכנת התוכנית יכלול דרישות מוגדרות בנושא שיתוף הציבור (עיבוד על פי יעקובי ואחרים, 2002²):

- הנחייה כי מרכיב שיתוף הציבור, במתכונת של יידוע והיוועצות, יהווה חלק בלתי נפרד מתהליך התכנון לכל אורכו.
- הדגשה כי השיפוט של ההצעות יכלול את נושא שיתוף הציבור.
- תחוייב הגשת תוכנית עבודה מפורטת לשיתוף הציבור כחלק מובנה מתהליך התכנון. תוכנית העבודה תותאם למהלך התכנוני הספציפי, אולם בכל מקרה תכלול ארבעה מרכיבים עיקריים (עיבוד על פי פלאוט וצ'רצמן, 2002³):
- **יידוע הציבור:** העברת מידע לציבור, החל מהשלבים הראשונים של העבודה. מידע זה יתייחס לשני נושאים: (א) מתן מידע אודות תכני התוכנית ואודות התקדמות תהליך התכנון (ב) מתן מידע לציבור כיצד, מתי והיכן ניתן להשתתף בצורה מסודרת. יש להבטיח כי המידע לסוגיו יגיע לכל קבוצות האוכלוסייה הרלוונטיות.
- **היוועצות:** קיום מהלכים שונים של היוועצות, בחינת עמדות וקבלת משוב מהציבור
- **תיעוד:** תיעוד מסודר בזמן אמת של התשומות שהתקבלו ממהלכי שיתוף הציבור, העברתו למקבלי ההחלטות ופרסומו לציבור.
- **הנמקה:** פרסום בכתב, לציבור הרחב, של הנמקת ההחלטות התכנוניות שהתקבלו. הפרסום יתייחס להחלטות צוות התכנון, העירייה, הוועדה המקומית והוועדה המחוזית.

² ראו הערת שוליים מס' 1

³ פלאוט פ. וצ'רצמן א. (2002) "מודל לשיתוף הציבור בתכנון עירוני בחיפה" בתוך: צ'רצמן א. וסדן א. עורכות: **השתתפות. הדרך שלך להשפיע**, תל אביב:

הקיבוץ המאוחד

תוכנית העבודה לשיתוף הציבור תכלול התייחסות לכל ארבעת המרכיבים שהוגדרו לעיל, תוך פירוט באיזה אופן יתבצע כל אחד מהם בכל אחד משלבי העבודה.

- במכרז תוגדר החובה להעסיק בצוות התכנון יועץ/ת בעל/ת הכשרה וניסיון מעשי בהפעלת ציבור במסגרת תהליכי תכנון.
- לנושא שיתוף הציבור יוקצה סכום מסוים (בכסף או באחוזים) מכלל תקציב התכנון.

ג. ביצוע מהלך שיתוף הציבור בתהליך התכנון

תהליך התכנון יכלול אלמנט אינטגרלי של שיתוף הציבור, הכולל את ארבעת המרכיבים שפורטו במסמכי המכרז. שיתוף הציבור יתבצע לכל אורך תהליך התכנון, על ידי צוות התכנון ובאחריותו, בשיתוף גורמים רלוונטיים (כמו רשויות מקומיות, מוסדות התכנון) ובמעקב ובקרה שוטפים של ועדת ההיגוי המלווה את התוכנית. שיתוף הציבור יתבצע על בסיס העקרונות הבאים:

ג.1 הגדרת הציבור הרלוונטי

עם תחילת עבודת צוות התכנון (שלב א' או שלב מקדמי - כפי שיוגדר במסמכי המכרז) יוגדרו על ידי צוות התכנון הציבורים השונים בעלי העניין בתוכנית אשר חשוב לשתף אותם בהכנת התוכנית. ניתן להגדיר את קבוצות בעלי העניין על בסיס הפרמטרים הבאים (על פי יעקובי ואחרים: 2002⁴) וכן על בסיס פרמטרים נוספים שיבחרו בהתאם לקונטקסט הספציפי של התוכנית:

- מגורים ושכנות - ציבור התושבים המתגוררים בשטח עצמו ואלה המתגוררים בשכנות.
- משתמשים ומתעניינים - ציבור המשתמשים בשטח הפתוח על בסיס הערכיות של השטח, מצאי ערכי טבע, נוף ומורשת הנמצאים בו, נגישות השטח, פעילויות נב"ט היכולות להתקיים בשטח ועוד. ציבור המשתמשים יוגדר ברמה המקומית, האזורית והארצית.
- חזקה - ציבור בעלי החזקה על השטח, הכולל הן את בעלי הקרקע או בעלי זיכיונות לשימוש בקרקעות כמו חוכרים או חקלאים והן את הגופים האחראים על ניהול השטח כגון: מועצה אזורית או מקומית, רשות הטבע והגנים, קק"ל וכדומה.

⁴ ראו הערת שוליים מס' 1

2.ג תכני יידוע

- שיתוף הציבור - מידע אודות תהליך שיתוף הציבור והדרך, המועד והמקום בהם ניתן להשתתף בתהליך.
- תכני התכנון הפורמליים - בכל שלב של תהליך התכנון יוכל הציבור לעיין בדוחות המסכמים שיוכנו על ידי צוות התכנון.
- עיבוד תכני התכנון - תוצרי כל שלב יעובדו בפורמט "ידידותי" לציבור הלא מקצועי ובשפה ברורה ומובנת. עיבוד זה יכלול תשריטים, נתונים סטטיסטיים, טקסטים מסבירים, הגדרות ברורות ובהירות של ייעודים ושימושים מותרים ואסורים, היקפים (פרוגרמות), פעילויות כלכליות מותרות, פרויקטים מתוכננים ועוד.
- תשומות שיתוף הציבור - הפעילויות השונות שיתבצעו עם הציבור יתועדו במסגרת מסמכים שיכללו בדוחות התכנון השלביים.

3.ג אמצעי יידוע

- תהליך היידוע יהיה שוטף ועקבי לכל אורך הכנת התוכנית. צוות התכנון יגדיר באיזה אמצעי יידוע יעשה שימוש בכל שלב של תהליך התכנון ועבור איזה קהל יעד.
- יידוע הציבור יעשה תוך שימוש במגוון אמצעים (תקשורת כתובה ואלקטרונית, אינטרנט, דיוור ישיר, פרסום על לוחות מודעות, מפגשים פתוחים לציבור, הצגת תוצרי התוכנית במקומות מרכזיים נגישים לציבור הרלוונטי, העמדת הדוחות התכנוניים לעיון הציבור במועצה המקומית, מתנ"סים, ספריות ועוד), תוך הקפדה על ניסוח בהיר ומובן ושימוש בשפות המובנות לציבורים הרלוונטיים. אמצעי היידוע בהם יעשה שימוש יבחרו בהתאם למאפייני התוכנית, לשלב העבודה ולמאפייני קהלי היעד הרלוונטיים תוך הבטחת הפצת האינפורמציה לכלל הציבורים הרלוונטיים.

4.ג אמצעי היועצות

תהליך ההיועצות עם הציבור יתקיים לאורך מירב השלבים של הכנת התוכנית. צוות התכנון יגדיר באיזה אמצעי היועצות ישתמש בכל שלב, עבור איזה קהלי יעד, ואיך ישולבו תשומות הציבור באותו שלב של התכנון. להלן מספר סוגי אמצעים אפשריים להיועצות וקבלת משוב מהציבור המוצגים בשתי רמות:

✓ העברת מידע מציבור רחב למתכננים/רשות מקומית/מוסדות התכנון ללא קיום דיאלוג ודיון עמוק בנושאים אלו. האמצעים להיועצות ברמה זו כוללים סקרי עמדות, שאלונים, מפגשים פתוחים של צוות התכנון/נציגי הרשות המקומית עם הציבור, אמצעי משוב שונים לתגובה על תוצרי התכנון (באינטרנט, בדואר/פקס, במסגרת מפגשים עם התושבים) שימוע ציבורי ועוד.

רמה זו כוללת שיתוף של ציבור רחב ברמת מעורבות נמוכה (פלאוט וצ'רצ'מן, 2002; יעקובי ואחרים, 2002⁵).

✓ העברת מידע מהציבור למתכננים/רשות מקומית/מוסדות התכנון תוך כדי תהליך אינטנסיבי של חשיבה ודיאלוג בין הצדדים. האמצעים להיוועצות ברמה זו כוללים קבוצות מיקוד, קבוצות דיון וחשיבה, סדנאות, ועדות היגוי/עבודה מקומיות (על בסיס מיגזרי או מרחבי) ועוד. רמה זו כוללת שיתוף של ציבור מצומצם יחסית ברמת מעורבות גבוהה (צ'רצ'מן ופלאוט, 2002).

3. נוהל להבטחת שקיפות בדיוני ועדות תכנון מקומיות

הנוהל המוצע יהווה נוהל פנימי, בגדר המלצה הנוגעת לדגם הפעולה של ועדות התכנון המקומיות והמחוזיות. לנוהל המוצע שני חלקים:

- א. פתיחת ישיבות ועדת המשנה לתכנון ובנייה לציבור הרחב.
- ב. פרסום מוקדם ונרחב אודות מועדי דיון בוועדות המחוזיות ואודות הפקדת תוכניות.
- ג. הבטחת מעמד נציג הגופים הירוקים כמשקיף לא רשמי בוועדות המקומיות לתכנון ובנייה.

נהלים:

- א. מערכת ארגונית ותהליך הטמעת הנוהל.
- ב. פתיחת ישיבות הוועדות המקומיות לתכנון ובנייה לציבור הרחב.
- ג. פרסום מוקדם ונרחב אודות מועדי דיון בוועדות המחוזיות ואודות הפקדת תוכניות.
- ד. הבטחת מעמד נציג הגופים הירוקים כמשקיף לא רשמי בוועדות המקומיות לתכנון ובנייה.

א. מערכת אירגונית ותהליך הטמעת הנוהל

- הנוהל יפעל מכוח החלטה והנחייה של מנהל התכנון במשרד הפנים.
- הנוהל הוא הליך פנימי. חובה על מינהל התכנון לפרסם ברבים את דבר קיומו של הנוהל ולהעבירו לראשי כל הוועדות המקומיות לתכנון ובנייה בישראל.
- הנוהל יחול על תכניות שיש בהן מרכיב של פגיעה בשטחים פתוחים.

⁵ ראו הערות שוליים מס' 1,3

ב. פתיחת ישיבות ועדות המשנה לתכנון ובניה לציבור הרחב

- דיוני הוועדות המקומיות לתכנון ובניה יהיו פתוחים לציבור הרחב אלא אם כן יחליט יו"ר הוועדה על דיון פנימי במקרים ספציפיים. השתתפות הציבור בדיוני הוועדה המקומית תיעשה על בסיס הגדרה ברורה של זכויות וחובות כל אחד מהצדדים:
 - לפחות חמישה ימים לפני מועד הישיבה הקבוע של הוועדה יפורסם סדר היום לדיון. סדר היום יפורסם באתר האינטרנט של הרשות המקומית, על לוח מודעות בבניין הרשות המקומית ובמתנ"סים, ויועבר לסניף המקומי של החברה להגנת הטבע ולמשרדי מינהלות קהילתיות (במידה וקיימים בישוב).
 - לציבור יותר לצפות בדיוני הוועדה ללא זכות להתערב במהלך הדיון.
 - החברה להגנת הטבע, ארגונים ירוקים מקומיים, ועדי שכונות, אירגוני תושבים פעילים ואזרחים מן השורה יהיו רשאים להגיש ניירות עמדה לקראת דיוני הוועדות המקומיות לתכנון ובניה.

ג. פרסום מוקדם אודות מועדי דיון בוועדות מחוזיות ואודות הפקדת תוכניות

באשר לכל תוכנית שיש לה נגיעה לשטחים פתוחים, יומלץ על פרסום מוקדם של מועד הדיון בוועדה המחוזית ופרסום מוקדם על הפקדת התוכנית. הפרסום יכלול ציון מפורט של מיקום התוכנית ויהיה בנוסח מובן וברור לכלל הציבור. מומלץ כי הפרסום יהיה רחב יותר מזה הקבוע כיום בחוק ויכלול פרסום במקומות ציבוריים, לוחות מודעות, בקרב תושבים שכנים, במוסדות ציבור מרכזיים, באתר אינטרנט של הרשות המקומית ועוד.

ד. מינוי נציג של הגופים הירוקים כמשקיף לא רשמי בוועדות המקומיות לתכנון ובניה

- נציג של אחד הגופים הירוקים המרכזיים (כמו החברה להגנת הטבע, רשטג"ל, אדם טבע ודין וכדומה) ימונה כמשקיף לא רשמי בכל ועדה מקומית לתכנון ובניה.
- באחריות הגופים הירוקים להגיש רשימת נציגים לוועדות המקומיות השונות.
- הגופים הירוקים יהיו רשאים להגיש ניירות עמדה בנושאים השונים בהם דנה הוועדה.

דרכי פעולה

ארגון ובניית הכלי	
גורם יוזם	חל"ט, מנהל התכנון, ורשטג"ל
גורם מפעיל	מרכיב א' - מינהל התכנון משרד הפנים, ממ"י (אגף תכנון), משרד הבינוי והשיכון (האגף לתכנון ערים) מרכיב ב' - מנהל התכנון במשרד הפנים, הוועדות המקומיות, הוועדות המחוזיות
החלטות נדרשות	קבלת הסכמות של מינהל התכנון של משרד הפנים, ממ"י, משרד הבינוי והשיכון
מקור מימון	מרכיב א' - תקציב תכנון שוטף של גופים מזמיני תוכנון מרכיב ב' (פרסום) - תקציב וועדות מקומיות ומחוזיות

גורם מאשר/מחליט	
הגורם	מינהל התכנון משרד הפנים
פעולות נדרשות	מרכיב א': - עדכון נוסח מכרזים שמוציאות רשויות התכנון – הטמעת מרכיב שיתוף הציבור בנוסחי המפרטים מרכיב ב': - ניסוח נוהל פנימי

הטמעה בציבור ובדרג הפוליטי	
פעולות נדרשות	פירסום ארצי ואזורי באמצעי תקשורת רלוונטים לחשיפת היוזמות.

ח-2

מדיניות וכלים לשמירה על שטחים פתוחים

כלים בתחום החינוכי-חברתי

חיזוק הפעילות בממסד הפוליטי

עקרונות פעולה והמלצות

סביבוחנון בע"מ
סדן לובנטל בע"מ
לדמן אדריכלים בע"מ

שם הכלי המוצע - חיזוק הפעילות בממסד הפוליטי

רקע ומטרה

הספירה הפוליטית היא הספירה של קבלת החלטות והקצאת משאבים. סדר היום הציבורי, הן ברמה הכלל ארצית והן ברמה המקומית נקבע במידה רבה על ידי הממסד הפוליטי ובאותה עת משקף את הנושאים המעסיקים את כלל הציבור. מכאן שהטמעת הנושא של שמירת השטחים הפתוחים בשיח הפוליטי היא בעלת פוטנציאל לתרום להרחבת השמירה על השטחים הפתוחים במספר דרכים:

- יצירת מסד חוקי (בתחומי הכלכלה והמיסוי, התכנון) לשמירה על השטחים הפתוחים
- הקצאת משאבים לשמירה על השטחים הפתוחים ולפיתוח שטחים נגישים לציבור
- יצירת הכרה ציבורית רחבה בחשיבות השטחים הפתוחים
- עידוד התארגנויות ציבוריות נגד יוזמות לפגיעה בשטחים פתוחים
- מיסוד דיון ציבורי שוטף בנושא השמירה על השטחים הפתוחים

מכיוון שנושא השמירה על השטחים הפתוחים איננו נושא שזיהויו מוגבל למפלגות מסוימות בקשת הפוליטית הרחבה, הרי ניתן להקים לובי פוליטי רחב שיתמוך בנושא, הן ברמה הארצית והן ברמה המקומית. דוגמא לכך הוא הלובי הסביבתי הקיים בכנסת והלובי (ובעקבותיו הוועדה) למעמד האישה בכנסת שחברים בהם חברי וחברות כנסת מכל המפלגות.

כנסת ישראל החליטה בשנת 1994 כי ראוי שימונה מטעמה "נציב הדורות הבאים לכנסת". מבין תפקידיו של הנציב לחוות את דעתו על הצעות חוק הנידונות בכנסת ואשר יש בהן לדעתו עניין מיוחד לדורות הבאים. מטבע הדברים נוגע חלק לא קטן מפעילותו של נציב הדורות הבאים בנושאים של איכות סביבה ומשאבי טבע, תכנון ובניה ומדע ומחקר, שבמקרים רבים יש להם השלכה ישירה או עקיפה על שימור השטחים הפתוחים.

מזה שנים מתקיימת פעילות של החברה להגנת הטבע להפעלת לובי פוליטי לנושאים שונים הקשורים לשמירה על הסביבה ועל השטחים הפתוחים. ברמה הארצית ראוי לציין את חוק "גנים לאומיים ושמורות טבע" שהתקבל ב-1963 ותוקן בהמשך, את השדולות שהופעלו ע"י החברה להגנת הטבע בנושאים רבים כגון שמורת הר מירון, פריסת צה"ל בנגב, מניעת הקמת תחנת הממסר קול אמריקה בערבה ועוד, לאחרונה הופעלה שדולה להעברת חוק "חופי הים התיכון" שהתקבל בסוף יולי 2002 פה אחד בכנסת בקריאה ראשונה ביוזמת אדם טבע ודין, החברה להגנת הטבע ופורום ארגוני החוף. לקידום החוק נרתמו ח"כים מכל קצווי הקשת הפוליטית. נציב הדורות הבאים היה מעורב בקידום החוק.

לאור הבחירות המתקרבות לרשויות המקומיות (בשנת 2003) עולה דחיפות בפעילות בנושא ברמה המוניציפלית המקומית. בשטח ניכרים ניצנים של פעילות בתחום בעיקר במסגרת ימי עיון, המיועדים לנבחרים וממלאי תפקידים ברשויות המקומיות, בהם יש ניסיון לפתח שיח ודיון ציבוריים בנושא. מהצד השני, של תושבי הרשויות המקומיות, מספקת שתי"ל שירותי ייעוץ/ לובי תקשורת ומאבק ציבורי לארגונים חברתיים המעוניינים בסיוע. המדריך "מולם ואיתם" שהוציא שתי"ל כולל מידע מפורט על עבודת לובי, ופורום המאבק הציבורי הווירטואלי שבאתר שתי"ל מוקדש לדיונים אודות מאבקים ציבוריים.

היום, חלק ניכר מהעשייה בתחום הטמעת נושא השמירה על שטחים פתוחים בסדר היום הפוליטי היא אקראית, נעשית על ידי התארגנויות אד הוק, חסרת בסיס תקציבי מספק ובאה אל מול איומים מוגדרים. כל אחד מהגופים הירוקים הגדולים בארץ מפעיל מערכת עצמאית של לובינג בממסד הפוליטי ודגם זה ימשך גם בעתיד.

מטרת המסגרת המוצעת היא להפוך את נושא השמירה על השטחים הפתוחים לנושא המקבל ביטוי משמעותי בדיון הציבורי הפוליטי ברמה הארצית והמקומית, על ידי חיזוק והרחבת פעילויות הלובינג שנעשות כבר היום על ידי הגופים הירוקים השונים. חשוב לציין כי הקמת והפעלת לובי פוליטי הם נושאים שמחייבים פעולת אנשי מקצוע המתמחים בתחום – אנשי מקצוע בעלי ניסיון עבודה וכישורים מקצועיים ספציפיים. אנשי מקצוע כאלו יצטרכו להתוות כלי עבודה מפורט ל"הקמת לובי ירוק בממסד הפוליטי". לאור זאת מוצגים להלן עיקרי המלצות ועקרונות פעולה מוצעים.

המלצות ועקרונות פעולה

הכלי המוצע הוא הפעלת לובי פוליטי רחב ומתמשך לקידום השמירה על השטחים הפתוחים. הלובי הפוליטי יופעל על ידי אנשי מקצוע שישכרו לצורך כך על ידי הגופים הירוקים, אם על ידי כל גוף בפני עצמו ואם לצורך פעילות משותפת של קואליציית גופים ירוקים. הלובי הפוליטי יופעל בשתי רמות:

- הרמה הארצית - פעילות בכנסת
- הרמה המקומית - פעילות ברשויות המקומיות לסוגיהן

לכל אחת מהרמות נדרשות דרכי פעולה והתארגנות שונות כפי שיפורט בהמשך.

א. עקרונות התארגנות לפעילות**א.1 מבנה ארגוני**

את פעילות הלובינג ניתן לקדם בשתי חלופות של מבנה ארגוני כפונקציה של נושא הפעילות ושל מדיניות שיתוף הפעולה בין הגופים הירוקים השונים:

א.1.1 פעילות ברמת הארגון

- יש להרחיב את הרכב מחלקות ההסברה, הדוברות ויחסי הציבור בתוך כל ארגון על ידי קליטת אנשי מקצוע יעודיים לטיפול בקידום לובינג ברמות שונות.
- יש להנחות את אנשי המקצוע הפנים ארגוניים לבחון אפשרויות לשיתוף פעולה עם ארגונים אחרים לקידום נושאים ספציפיים

א.1.2 פעילות ברמה בין ארגונית

- לצורך קידום נושאים ספציפיים תוך שיתוף פעולה בין ארגוני יש להרכיב "צוות פוליטי" שיהיה אחראי על קידום אותם נושאים. הצוות יכלול נציגי מחלקות הסברה, דוברות ויחסי ציבור של גופים ירוקים ארציים שונים מהחברה להגנת הטבע, שתי"ל, אדם טבע ודין, מרכז השל, קק"ל, רשטג"ל וגופים נוספים בהתאם לנושא הטיפול.
- יש למסד שיתוף פעולה בין הצוות הפוליטי הפועל לקידום נושא ספציפי לבין נציב הדורות הבאים לכנסת.

א.2 שכירת אנשי מקצוע

- יש לשכור אנשי מקצוע או להכשיר אנשים מתוך הארגון להפעלת פעולות הלובינג השונות ברמה הארצית והמקומית. אנשי מקצוע אלו ימומנו על ידי כל אחד מהגופים הירוקים בפעילותם הנפרדת, ועל ידי קואליצית הגופים הירוקים בפעילותה המשותפת.
- פעילות היועצים בשכר תכלול את השלבים הבאים:
 - גיבוש אסטרטגיית פעילות: עבור הארגון הבודד - הגדרת הערכות להשגת המטרות והיעדים, הגדרת קריטריונים לבחירת נושאים לקידום במסגרת הלובי הפוליטי, קביעת סדרי עדיפות לפעילות. עבור הארגון הבודד ועבור קואליצית הארגונים - התוויות מדיניות פעולה כוללת תוך אבחנה בין הרמה הארצית והמקומית ובין הטווח הקצר והטווח הבינוני.
 - הגדרת תוכניות עבודה עקרוניות וטקטיקות פעולה מועדפות.
 - הכנת תוכניות עבודה מפורטות.

א.3 גיוס תקציבים

יש להרחיב את הפעילות לגיוס תקציבים לצורך לובינג פוליטי. מומלץ כי גיוס התקציבים יעשה הן ברמת הארגון הבודד והן על ידי קואליציית ארגונים המעוניינת לקדם נושא/נושאים מסוימים.

סביבותכנון בע"מ
סדן לובנטל בע"מ
לרמן אדריכלים בע"מ

מדיניות וכלים לשמירה על שטחים פתוחים

ב. לובי פוליטי ברמה הארצית

להלן מספר עקרונות לתוכנית פעולה למיסוד לובי ירוק בממסד הפוליטי הארצי:

- קיום פעילות הסברה נרחבת בקרב חברי כל המפלגות כולל - הוצאת מנשרים למרכזי מפלגות, הופעה בכנסים של מרכזי מפלגות, גיוס יחידת המחקר של הכנסת לבצע מחקרים בעלי השלכה על נושא השמירה על השטחים הפתוחים וכדומה.
- גיוס חברי וחברות כנסת מכל המפלגות לפעילות "ירוקה" בדגש שמירה על שטחים פתוחים.
- איתור חברי כנסת המועמדים לתיג כפעילים ירוקים, הענקת סיוע מקצועי לפעילותם בתחום וחשיפה תקשורתית של פעילותם זו (בנוסח מודעת התמיכה והתודה בחברי הכנסת שפעלו לאישור חוק "חופי הים התיכון", עיתון הארץ 26.7.02).

ג. פעילות פוליטית ברמה המקומית

להלן מספר עקרונות לתוכנית פעולה למיסוד לובי ירוק בממסד הפוליטי המקומי:

- גיבוש איסטרטגיית עבודה מתאימה לרשויות מסוגים שונים - עירוני גדול, עירוני בינוני/קטן/מ.מ. לבין מועצות אזוריות.
- עריכת פעילות הסברה נרחבת בקרב כל ראשי הרשויות בארץ על בסיס:
 - עריכת מיפוי של כל הרשויות המקומיות בישראל תוך איתור נושאים ירוקים שיכולים להפוך ל issue פוליטי.
 - אירגון ימי עיון והשתלמויות לראשי רשויות ולמועמדים המתכוננים להתמודד על ראשות הרשות ועל חברות במועצה.
 - הפצת חומר כתוב לפעילים פוליטים בכל הרשויות המקומיות, השתלבות בימי עיון שמארגנים גופים כמו מרכז שלטון מקומי, הג'וינט או המפע"מים.
- עריכת פעילויות הסברה ממוקדות ברמת הרשות הבודדת שתכלול:
 - הגדרת "סל" מובחן של נושאים מקומיים שיכולים להיות issue פוליטי..
 - גיוס יחידה מקומית לתכנון אסטרטגי לפעילות בנושא.
 - גיוס מתמודדים לראשות רשויות למחויבות לשמירה על שטחים פתוחים כחלק ממערכת בחירות מקומית.
 - הקמת בסיסי נתונים אודות שטחים פתוחים מאויימים ברשות וסקרי עמדות של תושבים בנושא.
 - פוטואופ- חשיפה תקשורתית של אנשי ציבור המעורבים בפגיעה/תמיכה בשטחים פתוחים.

ח-3

מדיניות וכלים לשמירה על שטחים פתוחים

כלים בתחום החינוכי-חברתי

תמיכה בקבוצות תושבים מקומיות לשמירה על שטחים פתוחים

עקרונות פעולה והמלצות

סביבותכנון בע"מ
סדן לובנסל בע"מ
לרמן אדריכלים בע"מ

שם הכלי המוצע - תמיכה בקבוצות תושבים מקומיות לשמירה על שטחים פתוחים

רקע ומטרה

התארגנויות מקומיות וקבוצות תושבים הפעילות ברמה המקומית הן תופעה ההולכת ומתרחבת באקלים החברתי-פוליטי של ישראל בשנים האחרונות. בעקבות מערב אירופה וארצות הברית, קמות בארץ התארגנויות תושבים לפעילות אד הוק או לפעילות מתמשכת, שבבסיסה הרצון לשפר את איכות החיים הקולקטיבית של הקהילה בתחומים שונים. אחד התחומים המרכזיים של הפעילות הוא תכנון ובניה שבו המרכיב של שמירה על שטחים פתוחים מקבל ביטוי נרחב. ההכרה בכוחן, בהיקפן ובחשיבותם של התארגנויות כאלה מוצאת ביטוי הן במחקר האקדמי והן בפעילות בשטח. בשטח קיימת היום תשתית רחבה של פעילות הנותנת תמיכה להתארגנויות מקומיות. התמיכה ניתנת על ידי ארגונים ארגונים חוץ ממשלתיים ועמותות אשר חלקם פעילים ברמה הארצית וחלקם ברמה המקומית, והיא כוללת סיוע ארגוני, סיוע בקידום מאבקים ציבוריים, פיתוח משאבים, ניהול, שיווק, השתלמויות והכשרה, סיוע ביצירת קשר בין קהילה לשטח פתוח ספציפי, סיוע תכנוני, סיוע משפטי וסיוע כספי.

ניתן לאתר מספר בעיות המאפיינות את הפעילות הקיימת בתחום הסיוע לקבוצות תושבים מקומיות:

- המשאבים של הגופים השונים לא תמיד מספקים כדי לתת מענה מלא לכלל הפניות המגיעות אליהם.
- רוב הגופים נותנים תמיכה על בסיס פניה אקטיבית של קבוצות תושבים אליהם. יש צורך לחזק את מנגנון הפרסום והשיווק של הפעילויות השונות ברמה המקומית, בעיקר תוך ניסיון להגיע לקבוצות אוכלוסייה חלשות.
- יש קושי לפרטים המעוניינים לפעול בנושא השמירה על שטחים פתוחים למצוא שותפים לעשייה ולהתארגנות. חלק ניכר מהסיוע לקבוצות תושבים מקומיות ניתן על פי הגדרה לקבוצות ואירגונים ולא לפרטים (לדוגמה שתי"ל עובדת עם קבוצות מאורגנות בלבד). חסר ברמה המקומית מנגנון לחיבור פרטים המעוניינים לפעול בנושא ולהעצמתם כקבוצת פעילות אקטיבית.

מטרת עקרונות הפעולה המוצעים להלן היא לחזק את שמירת השטחים הפתוחים על ידי מתן סיוע לקבוצות תושבים מקומיות לפעילות סביבתית בכלל ולשמירה על השטחים הפתוחים המקומיים בפרט. חשוב לציין כי קיימת הסכמה רחבה כי פעילות של קבוצות תושבים מקומיות, מלמטה, היא אחת הדרכים החשובות והיעילות לקידום נושאים סביבתיים. לאור זאת ברורה החשיבות הרבה

לקיומו של מערך תמיכה יעיל ורב תחומי לפעולותיהן של קבוצות תושבים מקומיות בנושאים הסביבתיים.

עקרונות פעולה

מהות העקרונות המפורטים להלן היא להרחיב ולחזק את מסגרות הפעילות הקיימות כדי שיכלו לתת סיוע רחב ומקצועי למירב קבוצות התושבים הזקוקות לו.

- יש להרחיב את גיוס התקציבים לארגונים המספקים סיוע לקבוצות תושבים מקומיות.
- יש להרחיב את התיאום ושיתוף הפעולה בין הארגונים השונים המעניקים תמיכה לקבוצות תושבים מקומיות בנושאים סביבתיים. זאת תוך שימוש באמצעים הבאים:
 - פרסום ושיווק משותפים בניסיון להגיע לקהלי יעד שונים?
 - יצירת קישורים בין אתרי האינטרנט של הגופים השונים.
 - קיום מפגשים על בסיס קבוע (2-3 פעמים בשנה) לעדכונים הדדיים, איתור תחומי פעולה חדשים, פתרון משותף של בעיות ועוד.
- יורחב מערך הפרסום והשיווק של הגופים העוסקים בתחום כדי לחשוף את פעילותם בפני קבוצות תושבים מקומיות מגוונות. זאת באמצעות:
 - הדפסת פרסומים (של גופים בודדים או של מספר גופים במשותף) והפצתם הנרחבת ברשויות המקומיות – על לוחות המודעות, במחלקות הרלוונטיות ברשות המקומית, בקרב עובדים קהילתיים ופעילים ירוקים.
 - פרסומים באמצעי תקשורת מקומיים – עיתונות מקומית, טלוויזיה קהילתית.
- ימוסדו מסגרות תמיכה בפרטים המעוניינים להתארגן לפעול בנושאים סביבתיים. בתחום זה יש יתרון לסניפים מקומיים של החברה להגנת הטבע שבסיוע עובדים קהילתיים יכולים לפעול לגיבוש הראשוני של קבוצות המעוניינות לפעול בנושאים סביבתיים.
- יקודמו פרויקטים בהם ניתן לסייע לקבוצות תושבים מקומיות בפעילות להגנת ושימור שטחים פתוחים, הן פנים ישוביים והן כאלו הצמודים לישובים, אשר נתונים בסכנת הכחדה מול איומי פיתוח.

ח-4

מדיניות וכלים לשמירה על שטחים פתוחים

כלים בתחום החינוכי-חברתי

פיתוח תכניות לימוד והסברה ייחודיות

עקרונות פעולה והמלצות

שם הכלי המוצע - פיתוח תכניות לימוד והסברה ייחודיות

רקע ומטרה

אחד העוגנים החשובים של העשייה החינוכית לקידום המודעות לשמירה על השטחים הפתוחים, לחיזוק הקשר עם, ולהגדלת ההכרה בקיומם ובחשיבותם של השטחים הפתוחים, הוא פעילות דרך מערכת החינוך הפורמלית והלא פורמלית.

מערכת החינוך היא מורכבת ומגוונת והיא כוללת קהלי יעד שונים, החל מתלמידים בגילאים שבין גילאי הגן לחטיבה העליונה וכלה במורות, גננות וסטודנטים וסטודנטיות באוניברסיטאות ובמכללות להכשרת מורים. דרכי הפעולה בתוך מערכת החינוך גם הן רבות ומגוונות וכוללות את כל הטווח שבין תוכניות לימודים ייחודיות ומתמחות הבנויות נדבכים שונים המוקנים לאורך מספר שנות לימוד (כולל כתיבת עבודות גמר) ועד פעילויות חד פעמיות בנות מספר שעות. הפעילות כוללת תוכניות כלל ארציות ותוכניות בדגש ייחודי מקומי. תוכניות הלימוד בעלות הנגיעה לשטחים פתוחים הן משני סוגים עיקריים:

- תוכניות לימוד ייחודיות, לרבות תוכניות כוללניות בנושאים כמו אקולוגיה, סביבה ואיכות סביבה, לימודי ארץ ישראל או תכנון ערים בהם התחום של שמירה על שטחים פתוחים מהווה מרכיב מרכזי.
- תוכניות לימוד קיימות בנושאים שונים אליהן נוסף או ניתן להוסיף פרק או יחידה בנושא שמירה על שטחים פתוחים.

גופים רבים ושונים עוסקים בפיתוח תוכניות לימוד ופעילויות חינוכיות לחינוך הפורמלי והלא פורמלי בעיקרם:

א. **משרד החינוך והתרבות:** דרך האגף לתוכניות לימודים מפתח המשרד תוכניות לימודים בעלות היבטים סביבתיים עבור כל שכבות הגיל החל מגילאי הגן (חצר גן הילדים לדוגמה), ועד לגילאי החטיבה העליונה. תוכניות לימודים בעלות נגיעה לנושא השטחים הפתוחים ניתן למצוא בתחומים שונים, ביניהם מולדת (לדוגמה התוכניות השכונה שלי, נכיר את הבדואים), גיאוגרפיה (תוכניות לימוד מגוונות בגיאוגרפיה של ישראל), ולימודי סביבה (לדוגמה חיים וסביבה - פרקים בלימודי סביבה; תכנון סביבתי, קרקע אחת, צרכים רבים). תוכניות משרד החינוך כוללות ספרי לימוד וספרי הדרכה למורים וכן השתלמויות למורים.

ב. **החברה להגנת הטבע:** במסגרת החינוך הפורמלי מקדמת החברה להגנת הטבע מספר תוכניות, ביניהן תוכנית שומרי סביבה לביה"ס היסודי ותוכנית לימודי טבע וסביבה בשילוב לימודי מחשב. בנוסף לכך מקיימת החברה להגנת הטבע השתלמויות מורים שנתיות בנושאים מגוונים ומפרסמת חוברות ודפי עבודה לפעילויות שונות בסביבה. במסגרת החינוך הלא פורמלי מקיימת החברה

להגנת הטבע חוגי טבע וחוגי סיור בכל רחבי הארץ. סביבתכנון בע"מ

סדן לובנטל בע"מ

לרמן אדריכלים בע"מ

מדיניות וכלים לשמירה על שטחים פתוחים

ג. **רשות הטבע והגנים:** מקדמת פעילויות הקשורות לשמורות טבע וגנים לאומיים ספציפיים. הרשות מפעילה מרכזי הדרכה אקולוגים המתמחים בהדרכות מקצועיות בנושאים אקולוגים לתלמידי ב"הס על בסיס חד פעמי או מתמשך (כולל הנחיית עבודות גמר). בנוסף עורכת רשות הטבע והגנים השתלמויות מורים בנושאים מגוונים באתרים אותם היא מנהלת. הפעלת מרכזי מבקרים כגון המרכז במצפה רמון קשורה גם היא לפעילות חינוכית, כאשר חלק בלתי מבוטל מהמבקרים הם תלמידי ב"הס במסגרת טיולים בית ספריים.

ד. **המשרד לאיכות הסביבה:** המשרד מפעיל רכזי חינוך במחוזות וברשויות המקומיות. באתר האינטרנט של המשרד מידע מגוון על תוכניות לימודים ופעילויות שנעשו במסגרת מערכת החינוך מתוך יוזמות מקומיות שונות.

ה. **קרן קרב ומרכז השל:** קרן קרב מפעילה ביחד עם מרכז השל תוכנית שנקראת "הרשת הירוקה". התוכנית מופעלת בבתי ספר שבחרו את נושא הסביבה כנושא בית ספרי מוביל. מרכז השל מקבל תקציב מקרן קרב כדי להנחות את בתי הספר בפרוייקט כאשר כל מוסד בונה לעצמו את התוכנית המתאימה לו. כיום פועלת התוכנית רק בב"הס היסודיים אך מתוכנן לפתחה ולהרחיבה לכיתות הגן ולב"הס על יסודיים.

ו. **מט"ח:** יוזמת תוכניות לימודים ומוציאה לאור ספרי לימוד בנושאים שונים בעלי נגיעה לשטחים הפתוחים.

ז. **גופים פרטיים:** יוזמים ומשווקים פעילויות בנושאים סביבתיים שונים לבתי הספר במערכת החינוך. גופים אלו מפעילים פעילויות חד פעמיות או מתמשכות. למשל פעילות במערכת החינוך של ישובי עמק חפר בשילוב תוכנית האב לנחל אלכסנדר.

למרות הפעילות הרחבה המתקיימת בתחום זה, עדיין ניתן לזהות מספר כשלים עיקריים:

1. לא בכל תוכניות הלימוד הסביבתיות מקבל הנושא של שמירה על השטחים הפתוחים את המקום והביטוי הראויים. חלק מהתוכניות כלל לא עוסקות בנושא למרות הפוטנציאל הקיים בהן.
2. כיום לא קיימת הנחייה מחייבת מצד משרד החינוך האחראי על החינוך הפורמלי בישראל, לכלול בתוכניות הלימודים של בתי הספר וגני ילדים תוכניות לימוד סביבתיות מעמיקות. רוב התוכניות הקיימות הן בגדר בחירה הן למורים/גננות (בגני הילדים ובב"הס היסודיים) והן לתלמידים בחטיבה העליונה. כתוצאה מכך תלמידים רבים כלל לא נחשפים במהלך לימודיהם לנושאים סביבתיים.
3. הפעילויות הרבות המתקיימות בנושא נעשות ברובן במקביל על ידי הגופים השונים עם מעט תיאום וניסיון ליצור פעילות מערכתית ולאגם משאבים ורעיונות. כתוצאה מכך כמעט ולא מורגש בשטח אפקט מצטבר של התוכניות השונות אליהן נחשפים התלמידים והתלמידות.

4. חלק לא קטן מתוכניות החינוך הסביבתיות הן כוללניות, אינן קשורות לסביבת החיים המיידית של התלמידים, ולנושא השטחים הפתוחים כפי שנחווה על ידי התלמידים בחיי היום יום שלהם. כתוצאה מכך התכנים נתפסים כ"תיאורטיים" ותוכניות לימוד אלו אינן ממצות את הפוטנציאל הגלום בהן להגדיל את המודעות לנושאים סביבתיים מקומיים, שהוא שלב הכרחי גם בפיתוח מודעות לנושאים סביבתיים לאומיים וגלובליים.

לאור זאת מטרתם של עקרונות הפעולה המפורטים בפרק זה היא ליצור דיאלוג בין משרד החינוך לבין הגופים השונים המפעילים תוכניות חינוך סביבתיות על מנת להטמיע תוכניות לימוד כאלו - בנושאים כמו אקולוגיה, לימודי סביבה, לימודי ארץ ישראל ועוד, כמרכיב מחייב בתוכניות הלימודים הפורמליות.

עקרונות פעולה

עקרונות הפעולה המפורטים להלן נועדו לקדם פעילות מכוונת של נציגי הגופים הירוקים ליצירת דיאלוג עם משרד החינוך, דיאלוג שמטרתו קבלת הסכמה של משרד החינוך לכלול תוכניות לימוד סביבתיות כמרכיב חובה בתוכניות הלימודים הפורמליות. לאחר קבלת הסכמת משרד החינוך, חשובה מעורבות הגופים הירוקים והגופים המפעילים תוכניות חינוך סביבתיות כיום, בגיבוש תוכניות הלימוד הפורמליות שיופעלו במערכת החינוך בישראל.

עקרונות הפעולה המפורטים להלן הן בשני ערוצים. הראשון הוא ערוץ התיאום בין הגופים המפעילים היום תוכניות לימוד סביבתיות. הערוץ השני הוא ערוץ ההידברות עם משרד החינוך. יש להפעיל את שני הערוצים במקביל. מומלצת הפעלתם החל מהטווח המיידית.

1. תיאום בין הגופים המפעילים היום תוכניות סביבתיות

קבוצת העקרונות הראשונים מדגישה את חשיבותה של פעילות משותפת ומתואמת של הגופים השונים המפעילים היום תוכניות לימוד סביבתיות, מול משרד החינוך. שיתוף פעולה כזה הוא אחד האמצעים החשובים להצלחת המהלך:

- א. יש להקים "צוות חינוך סביבתי" ייעודי לפרוייקט זה, בו יהיו חברים נציגי כל הגופים הפעילים כיום בנושא - החברה להגנת הטבע, רשות הטבע והגנים, המשרד לאיכות הסביבה, מרכז השל ונציגי גופים פרטיים העוסקים בנושא.
- ב. יש לשכור שירותי אנשי/נשות מקצוע מתחום פיתוח תוכניות לימוד, בעל/יות התמחות בתוכניות סביבתיות שיעבדו עם "צוות החינוך הסביבתי".

ג. "צוות החינוך הסביבתי" בלווי היועצים המקצועיים יגבשו נייר עמדה עקרוני שותרתו "תוכניות לימוד סביבתיות במערכת החינוך הפורמלית". נייר העמדה יוגש למשרד החינוך וייתחסס בין השאר לנושאים הבאים:

- מטרת המסמך - הכללת תוכניות לימוד סביבתיות כמרכיב מחייב בתוכניות הלימוד הפורמליות.
- תוכניות קיימות - סקירה כללית של תוכניות הלימוד הסביבתיות המופעלות על ידי גופים מחוץ למשרד החינוך. הסקירה תכלול ניתוח התוכניות על פי הסעיפים הבאים:
 - שם התוכנית והגוף המפעיל
 - נושאי הלימוד והדגשים מיוחדים
 - מטרת התוכנית
 - קהל היעד של התוכנית
 - אמצעי לימוד שהוכנו במסגרת התוכנית
 - מדדי הערכה - היקף הפעלת התוכנית, היקף אוכלוסייה שנחשפה אליה, הערכת השפעת הפעלת התוכנית, ציטוט מחקרי הערכה של התוכנית אם קיימים.
- נושאים - הגדרה ראשונית של הנושאים העיקריים בהן מוצע כי יעסקו תוכניות הלימוד הסביבתיות במערכת החינוך הפורמלית. הגדרת תחומי הלימודים הקיימים במסגרתם מומלץ לשלב את תוכניות הלימוד הסביבתיות.
- קהלי יעד - אבחנה בין קהלי יעד שונים - תלמידים בגילאים השונים, מורות, סמינריסטיות.
- תוכנית עבודה: הצעת מסגרת לתוכנית עבודה במסגרתה תתבצע פעילות משותפת של משרד החינוך ו"הצוות החינוכי-סביבתי" לכתיבת תוכניות לימוד סביבתיות עבור מערכת החינוך הפורמלית ולהטמעתן. תוכנית העבודה תכלול לוח זמנים לביצוע.

2. פעילות מול משרד החינוך

יש חשיבות רבה לפעילות מתואמת, החל מהטווח המיידי, מול משרד החינוך, פעילות שמטרתה קבלת הסכמת המשרד ומיסוד מחויבותו לכלול תוכניות חינוך סביבתיות במסגרת תוכניות לימודי החובה במערכת החינוך.

א. יש לקיים בהקדם פגישת תיאום ראשונה עם נציגים בכירים במשרד החינוך כמו מנכ"לית, ממונים על תוכניות לימודים וכו'. בפגישה ישתתפו נציגי "צוות החינוך הסביבתי". מטרת הפגישה:

- להציג בפני משרד החינוך את הרעיון להכללת תוכניות לימוד סביבתיות כמרכיב חובה בתוכנית הלימודים במערכת החינוך בישראל.

- לקיים דיון ראשוני בדרכים האפשרויות לקידום רעיון זה.
 - להגדיר המשך פעילות לקידום הנושא כולל הצעת "צוות החינוך הסביבתי" להכין נייר עמדה מגובש שיוגש למשרד החינוך וכולל קביעת לוח זמנים למפגשים נוספים.
- ב. על בסיס נייר העמדה שיוגש למשרד החינוך יש לקיים סדרת מפגשים נוספת בין נציגי "צוות החינוך הסביבתי" לבין נציגי משרד החינוך. מפגשים אלו יתרכזו בנושאים הבאים:
- קבלת הסכמה של משרד החינוך להטמעת תוכניות לימוד סביבתיות בתוכניות הלימודים.
 - מיסוד דגם שיתוף פעולה מוסכם בין משרד החינוך ל"צוות החינוך הסביבתי". יש להבטיח מעורבות רחבה של נציגי הצוות בפיתוח תוכניות לימוד סביבתיות עבור מערכת החינוך הפורמלית, מעורבות שתביא לידי ביטוי את הניסיון הרב שנצבר בנושא.
 - קביעת לוח זמנים מוסכם וביצוע של:
- הכנת תוכניות עבודה מפורטות מוסכמות לכתיבת תוכניות הלימוד והחומרים הנלווים.
 - הטמעת התוכניות במערכת החינוך הפורמלי והפעלתן

מומלץ לקדם באופן מיידי את הפעילויות לקראת הכללת תוכניות לימוד סביבתיות כמרכיב חובה במערכת החינוך בישראל. חשוב להדגיש כי שיתוף פעולה בין הגופים העוסקים היום בנושא ובין משרד החינוך הוא תנאי הכרחי להצלחת המהלך.

ח-5

**מדיניות וכלים לשמירה על שטחים פתוחים
כלים בתחום החינוכי-חברתי**

מסע פרסום ארצי לשמירה על שטחים פתוחים

עקרונות פעולה והמלצות

סביבוחנון בע"מ

סדן לובנטל בע"מ

לדמן אדריכלים בע"מ

שם הכלי המוצע - מסע פרסום ארצי לשמירה על שטחים פתוחים

רקע

אחד הכשלים הבולטים בשמירה על השטחים הפתוחים נעוץ בהעדר מודעות בקרב תושבי המדינה על מצב השטח הפתוח, הסכנות העומדות בפניו והמשמעויות של חיים במרחב חסר שטחים פתוחים ירוקים לאוכלוסייה הקיימת ולדורות הבאים. צעד חשוב לקידום ההכרה והמודעות בחשיבות השמירה על השטחים הפתוחים ובצורך בפיתוח מבוקר הוא הגברת המודעות וחיזוק ההכרה הציבורית במצבם ובסכנה האורבת להם. כיוון שאוכלוסיית מדינת ישראל טרודה בנושאי ביטחון, תעסוקה וקיום, נדחק נושא השטחים הפתוחים כמו נושאים רבים אחרים לשוליים, כשלמעשה הזנחת השמירה וההגנה על השטח הפתוח פוגעת באזרחי המדינה כבר כיום ועלולה לפגוע ברוב חומרתה בעתיד. חשיפת הציבור בישראל לעובדת התרחשותם של תהליכים הפוגעים בשטחים הפתוחים, על כל המשתמע מהם, היא תנאי מקדים ליצירת לחץ ציבורי רחב היקף שיביא להגברת המודעות לכלל הקשור והנעשה בשטח הפתוח ולמניעת פגיעה ופיתוח לא מבוקר בשטחים הפתוחים.

לא די בעשייה המואצת לפעילות לשמירה על השטחים הפתוחים המתבצעת על ידי הגופים הירוקים הקיימים (והם הולכים ומתרבים ופעילותם בולטת בשטח). יש צורך לחשוף את כלל האוכלוסייה למהות הבעיה, למשמעויות שלה לרבות הסכנות המשתמעות ממנה ולפתרונות האפשריים להתמודדות עימה. הביטוי לכך הוא הצורך בהעלאת הנושא לסדר היום הציבורי, לשם החדרת חשיבותו וחשיפתו לציבור שלא בהכרח מודע לו.

לאור זה מוצע להפעיל קמפיין פרסום ארצי שיתמקד בנושא השטחים הפתוחים - חשיבותם, איכויותיהם והאיומים לקיומם. הקמפיין נועד להשיג שתי מטרות עיקריות:

- א. הגברת המודעות הציבורית לחשיבות השטחים הפתוחים והעלאת ההכרה בצורך בהגנת השטחים הפתוחים, לסדר היום הציבורי.
- ב. גיוס תושבים, מכל קבוצות האוכלוסייה, לפעילות לשמירה על השטחים הפתוחים.

עקרונות פעולה מוצעים

העקרונות להלן מגדירים את תנאי הסף הנדרשים להפעלת קמפיין ארצי רחב לשמירה על השטחים הפתוחים. יש להבטיח כי כל התנאים להלן ימולאו לפני קבלת ההחלטה על יציאה לקמפיין.

א. מבנה ארגוני

- להפעלת הקמפיין יש להקים קואליציה של ארגונים ירוקים בהשתתפות דש"א רשטג"ל וקק"ל.
- יש לגייס להפעלת הקמפיין ולמימונו גופים נוספים כמו משרדי ממשלה (משרד החינוך, המשרד לאיכ"ס, משרד החקלאות), מרכז השלטון המקומי ומרכז המועצות האזוריות, חברות וארגונים מהסקטור הפרטי ונציגי קבוצות תושבים הפעילות בנושאים סביבתיים.
- ועדת היגוי של הקמפיין תורכב מנציגי הגופים והגורמים השותפים בהנחייתו.
- ועדת ההיגוי של הקמפיין תשכור אנשי מקצוע להפעלתו.

ב. הגדרת מטרות הקמפיין

יש להבטיח כי לפני הפעלת הקמפיין תיבחן בקפידה השפעתו האפשרית והרצויה על ציבור תושבי ישראל. בשלב זה לא נראה כי העלאת המודעות הציבורית לחשיבות השטחים הפתוחים היא מטרה מספקת ואפקטיבית לקמפיין בסדר גודל כזה. יש להגדיר לקמפיין מטרות נוספות שיתרכזו בהנעת הציבור הרחב לבצע פעילויות שונות, פשוטות וברורות, שיסייעו בשמירה על השטחים הפתוחים. מוצע כי הגדרת המטרות הפרקטיות של הקמפיין תיעשה לאור השאלה "מה אנו מצפים שפרטים וקבוצות אוכלוסייה יעשו לאור החשיפה לקמפיין, ובאיזו צורה הם יוכלו לתרום לשמירה על השטחים הפתוחים". לא מומלץ לקדם את ביצוע הקמפיין לפני שינתנו הגדרות ברורות למטרות הפרקטיות של הפעלתו.

ג. גיוס תקציבים

יש לקדם פעילות משותפת של כל הגורמים שגויסו להפעלת הקמפיין לגיוס התקציבים הנדרשים. לא יופעל הקמפיין לפני שהובטחו כל מקורות המימון לכיסוי הוצאות הפעילויות המגוונות שיערכו במסגרת הקמפיין.

ד. אמצעים לשימוש במסגרת הקמפיין

מוצע בזאת להשתמש בהפעלת הקמפיין בסל אמצעים רחב ומגוון שיצור תהודה בקרב מירב קבוצות האוכלוסייה בארץ. להלן רשימה עקרונית של אמצעים מוצעים -

- מסעות פרסום רחבי היקף במדיה : טלוויזיה, עיתונות, רדיו וכדומה הן ברמה הארצית והן ברמה המקומית כולל פרסום בשפות שונות – עברית, רוסית, ערבית ואמהרית. הפרסום יכלול בין השאר צילומי המחשה לציבור של שטחי עזובה, של פרדסים ושטחים חקלאיים מיובשים, הצגת נתונים על איבוד קרקע הולך ומתמשך, נתונים על כרסום השטח הפתוח והסכנות הצפויות בעתיד אם לא נגן עליו.

- עריכת מגוון אירועים והפקות בליווי ובחסות קק"ל, רשות הגנים הלאומיים והחברה להגנת הטבע. הארועים יתקיימו באתרי טבע ושמורות בכל רחבי הארץ, הכניסה אליהם תהיה ללא תשלום והם יפנו לקהלי יעד שונים ומגוונים.
- חשיפה תקשורתית של מאבקים ציבוריים נגד פיתוח בלתי מבוקר ונגד פגיעה פוטנציאלית באזורים פתוחים ירוקים.
- פעילות שטח מכוונת הנושאת את דגל השמירה וההגנה על השטח הפתוח, הפעילות יכולה להיות על בסיס מקומי תוך יצירת זהות מקומית וכן ברמה הארצית בשטחים ובאתרים בעלי חשיבות כלל ארצית.
- פעילויות הסברה מרוכזות במערכת החינוך, ימי פעילות מרוכזים העוסקים סביב הנושא ומשלבים טיולים ופעילות שטח להמחשה
- הפקת חוברות מידע והסברה בנושא הזחילה האורבנית, כרסום השטח הפתוח ומצבה של מדינת ישראל בנושא. הפקת כרזות הממחישות איבוד השטח החקלאי והשטח הפתוח. חומרים אלו יוצגו במוסדות ציבור מרכזיים בכל הרשויות המקומיות ועל לוחות המודעות.